

NASLOV ORIGINALA:

Jordan Peterson

12 Rules for Life: *An Antidote to Chaos*

Copyright © 2018 Dr. Jordan B. Peterson by arrangement with
CookeMcDermid Agency, The Cooke Agency International, and PLIMA.
Originally published in English by Random House Canada.
Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2018

ZA IZDAVAČA:

Marko Sabovljević

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK::

Marina Sabovljević

UREDNIK IZDANJA:

Milica Simić

PREVOD:

Mirjana Kefer

LEKTURA I KOREKTURA:

Jevrem Živanović

DIZAJN KORICE:

Tijana Kazimirović

ŠTAMPA:

Alpha print, Zemun

TIRAŽ:

1000

IZDAVAČ:

Publik praktikum

Dobrovoljačka 10/I, Zemun

office@publikpraktikum.rs

011/4202 544; 011/4202 545

Sva prava su zadržana. Nijedan deo ove knjige
ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom
obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili
mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje
ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje
informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

DR DŽORDAN
PETERSON

12 PRAVILA
ZA ŽIVOT

PROTIVOTROV ZA HAOS

HARMONNIJA

SADRŽAJ

Predgovor Norman Dojđž.....	7
Uvertira	25
Pravilo 1 Ispravite se i isprsite se.....	35
Pravilo 2 Odnosite se prema sebi kao prema nekome kome ste dužni da pomažete	61
Pravilo 3 Sprijateljite se s ljudima koji vam žele dobro	93
Pravilo 4 Poredite se sa osobom kakva ste bili juče, ne sa osobom kakva je neko drugi danas	109
Pravilo 5 Ne dozvolite deci da rade ono zbog čega ih nećete voleti	135
Pravilo 6 Pre nego što počnete da kritikujete svet, prvo počistite svoju kuću	167
Pravilo 7 Težite onome što je značajno, ne onome što je probitačno.....	181
Pravilo 8 Govorite istinu – ili bar nemojte lagati	219
Pravilo 9 Pretpostavite da osoba koju slušate zna nešto što vi ne znate	247
Pravilo 10 Budite precizni u govoru	269
Pravilo 11 Ne gnjavite decu dok voze skejt	293
Pravilo 12 Pomilujte mačku kada je sretnete na ulici	339
Koda	357
Zahvalnice	371
Literatura.....	373
O autoru	397

Predgovor

Pravila? Još pravila? Stvarno? Zar život nije dovoljno komplikovan, zar ne postoji već dovoljno ograničenja i bez apstraktnih pravila koja ne uzimaju u obzir naše jedinstvene, pojedinačne situacije? S obzirom na to da se naši mozgovi različito razvijaju u zavisnosti od životnih iskustava, kako se uopšte može očekivati da bi nekoliko pravila moglo da bude od pomoći svima nama?

Ljudi čak ni u Bibliji ne vape za pravilima. Kada Mojsije posle dugog odsustvovanja siđe s planine, noseći ploče s deset zapovesti, on decu Izrailjevu zatiče kako terevenče. Bili su faraonovi robovi i morali su da poštuju njegove tiranske propise četiri stotine godina, a posle toga Mojsije ih je dodatno vodio kroz surovu pustinju narednih četrdeset godina, ne bi li ih pročistio od ropstva. Konačno slobodni, postali su razuzdani i potpuno izgubili kontrolu. Dok mahnito plešu oko idola, zlatnog teleta, orgijaju na razne načine...

„Imam dobre vesti... i imam loše vesti”, uzviknuo je zakonodavac. „Koje želite prvo da čujete?”

„Dobre vesti”, odvratiše hedonisti.

„Nagovorio sam Ga da petnaest zapovesti smanji na deset!”

„Aleluja!”, povika neposlušna gomila. „A koje su loše?”

„Preljuba je ostala.”

Pravila će uvek biti – ali molim vas, ne previše. Neodlučni smo kada su pravila u pitanju, čak i kada znamo da su dobra za nas. Ako smo po prirodi odlučni i imamo karakter, stičemo utisak da

nas pravila ograničavaju, da su uvreda za našu aktivnost i ponos što sami upravljamo svojim životom. Zašto da nas procenjuju na osnovu pravila nekog drugog?

A procenjuju nas. Konačno, Bog nije dao Mojsiju „deset predloga“, već zapovesti; ako sam slobodna jedinka, moja prva reakcija na zapovest mogla bi da bude da mi niko, čak ni Bog, neće govoriti šta da radim, makar to i bilo dobro za mene. Ali priča o zlatnom telu takođe nas podseća da bez pravila vrlo brzo postajemo robovi svojih strasti – a to nije nimalo oslobađajuće.

Pomenuta priča nagoveštava još nešto: ako nas niko ne nadgleda i ako smo prepušteni vlastitom neupućenom prosuđivanju, naši ciljevi vrlo brzo postaju dosta niski i počinjemo da obožavamo kvalitete koji nam ne priliče – u ovom slučaju, veštačku životinju koja iz nas izvlači životinjske instinkte na krajnje razularen način. Ova stara hebrejska priča jasno stavlja do znanja šta su drevni mislili o našim izgledima za civilizovano ponašanje u odsustvu pravila koja od nas traže da pogledamo uvis i podignemo standarde.

U ovoj priči iz Biblije prikladno je to što ona ne predstavlja puko nabranje pravila, na način na koji bi to uradili advokati, zakonodavci ili administratori; ona ih ugrađuje u dramatičnu priču koja ilustruje zašto su nam ona potrebna, što uveliko olakšava razumevanje. Slično tome, profesor Piterson nije se u ovoj knjizi ograničio samo na to da predloži svojih dvanaest pravila, već je i on rešio da priča priče. U njih unosi svoje znanje iz mnogih oblasti dok ilustruje i objašnjava zašto nas najbolja pravila na kraju ne sputavaju, već nam olakšavaju da postignemo svoje ciljeve i ostvarimo ispunjenje, slobodnije živote.

Džordana Pitersona sreo sam prvi put 12. septembra 2004, u domu dvoje zajedničkih prijatelja, TV producenta Vodeka Šemberga i interniste Estere Bikijer. Vodek je slavio rođendan. Vodek i Estera su poljski emigranti koji su odrasli u zemlji pod uticajem Sovjetskog Saveza, u kojoj se podrazumevalo da su mnoge teme zabranjene i da usputno preispitivanje određenih društvenih aranžmana i filozofskih ideja (da ne pominjem sam režim) može doneti mnoge nevolje.

Međutim, sada su domaćin i domaćica uživali u opuštenosti, iskrenom razgovoru, organizovanju elegantnih zabava na kojima je svako mogao da kaže šta *stvarno* misli i da čuje šta drugi stvarno

misle, u nesputanoj razmeni mišljenja. Važilo je pravilo „Kaži šta misliš“. Ako bi razgovor skrenuo na politiku, ljudi različitih ubeđenja otpočinjali bi dijalog – zaista su se tome radovali – na krajnje redak način. Ponekad bi lična mišljenja, ili istine, eksplodirale iz Vodeka, isto kao i njegov smeh. Tada bi osobu koja bi ga nasmejala ili naterala da kaže šta misli zagrlio možda malo jače nego što je nameravao. To je bio najbolji deo zabava i vredelo ga je isprovocirati radi te otvorenosti i toplih zagrljaja. Za razliku od njegovog, Esterin glas bi zapevao preko prostorije precizno utvrđenim putem ka određenom slušaocu. Eksplozije istine nisu samo doprinosile opuštenosti okupljenih – one su izazivale nove eksplozije istine! – oslobađale su nas i navodile da se još više smejemo, i činile veće još prijatnijim, jer sa istočnoevropljanima koji više ništa ne potiskuju, poput Šemberga i Bekijerove, uvek ste znali sa čim i s kim imate posla, i ta iskrenost podizala je raspoloženje. Onore de Balzak, romanopisac, jednom prilikom je za balove i zabave u svojoj rodnoj zemlji Francuskoj primetio da se može reći kako se sastoje iz dva bala i da to važi i za svaku zabavu. U prvim satima, okupljanje su karakterisali dosadni ljudi koji su pozirali i bečili se, i oni koji su došli da bi sreli jednu određenu osobu koja će potvrditi njihovu lepotu i status. Tek u kasne sate, pošto većina gostiju ode, počinjala je druga, prava zabava. Tada bi svako sa svakim razgovarao i iskreni smeh zamenio bi užostogljenost. Na zabavama kod Estere i Vodeka, nisu se čekali sitni sati, ova vrsta razotkrivanja i intimnosti počinjala je čim bismo ušli u prostoriju.

Vodek je lovac srebrne lavlje grive, koji je uvek u potrazi za potencijalnim javnim intelektualcima. U stanju je da proceni ko *zaista* ume da govori pred televizijskim kamerama i ko deluje autentično jer to i jeste (kamera to hvata). Takve ljude često poziva na svoje zabave. Vodek je tog dana doveo profesora psihologije s mog Univerziteta u Torontu, koji se savršeno uklopio: posedovao je i intelekt i osećanja. Vodek je prvi stavio Džordana Pitersona pred kameru i smatrao ga je nastavnikom u potrazi za učenicima – jer je uvek bio spreman da objasni. Pomagalo je i to što je voleo kameru i što je kamera volela njega.

Tog popodneva veliki sto bio je postavljen u vrtu Šemberg-Bekijerovih; za njim se okupila uobičajena zbirka usana i ušiju i brbljivih

virtuoza. Međutim, opsedali su nas dosadni paparaci pčele, a za stolom je sedeo i taj novi tip sa albertanskim naglaskom i kauboj-skim čizmama, koji se na pčele nije obazirao, a usta nije zatvarao. Bez prestanka je govorio dok smo mi ostali igrali muzičke stolice u pokušaju da se sklonimo od gnjavatora, ali i da ostanemo za stolom jer je taj novi dodatak našim okupljanjima bio veoma zanimljiv.

Imao je tu čudnu naviku da govori o najznačajnijim pitanjima koja su postavljali sebi svi prisutni za tim stolom – većina njih bili su novi poznanici – kao da vodi neobavezan razgovor. A kada je zaista vodio neobavezan razgovor, pauza između „Odakle poznajete Vodeka i Esteru?” ili „Bio sam nekada pčelar, tako da sam navikao na njih” i ozbiljnijih tema iznosila je nekoliko nanosekundi.

O takvim pitanjima obično se razgovara na zabavama na kojima se okupljaju profesori i profesionalci, i razgovor se uglavnom na kraju svede na dvojicu specijalista za neku temu u uglu, a ako učestvuje cela grupa, onda je često tu neko nadobudan. Ali taj Piterson, iako erudita, nije delovao kao cepidlaka. Imao je entuzijazam deteta koje je upravo naučilo nešto novo i moralo je to da podeli sa ostalima. Izgleda da je pretpostavljao, kao što rade deca – pre nego što nauče koliko su odrasli tupavi – da ako on smatra da je nešto zanimljivo, onda bi i ostali mogli smatrati da je zanimljivo. Bilo je nečeg dečaćkog u tom kauboju, u njegovom otpočinjanju rasprave o stvarima kao da smo svi zajedno odrasli u istom gradiću ili porodicu i da svi razmišljamo o istim problemima ljudskog postojanja sve vreme.

Piterson nije zapravo bio „ekscentrik”; posedovao je dovoljno dobrih i loših uobičajenih osobina, bio je profesor na Harvardu, gospodin (kako to samo kauboju umeju da budu) iako je često govorio *prokletstvo* i *krvavo*, poput seljaka iz pedesetih godina prošlog veka. Ali svi su ga zadivljeno slušali, jer je postavljao pitanja koja su se ticala svih za stolom.

Bilo je nečeg oslobađajućeg u tome što smo u društvu tako obrazovane osobe koja govori nesputano. Njegovo razmišljanje bilo je motoričko; činilo se da mu je potrebno naglas da razmišlja, da svoj korteks koristi kao motor za razmišljanje, ali taj motor morao je ubrzano da radi da bi funkcionisao kako treba. Da bi se odlepio od tla. Njegova brzina u leru nije bila manična, ali je davao gas do da-

ske. Nadahnute misli sustizale su jedna drugu. Za razliku od mnogih akademika koji uzmu banku, njemu se izgleda *dopadalo* da ga neko izazove ili ispravi. Nije se propinjao i njištao. Rekao bi ljubazno i narodski: „Aha”, i nevoljno pognuo glavu, odmahnuo glavom ako bi nešto prevideo, nasmejao se sam sebi ako bi nepotrebno uopštio stvar. Cenio je ako bi mu neko pokazao drugu stranu nekog problema i postalo je jasno da je razmišljanje o problemu za njega predstavljalo dijaloški proces.

Čoveka mora da zapanji još jedna stvar u vezi s njim: intelektualac Piterson bio je krajnje praktičan. Primere je nalazio u svakodnevnom životu: poslovnom menadžmentu, pravljenju nameštaja (veliki deo svog nameštaja sam je napravio), projektovanju jednostavne kuće, ulepšavanju prostorije (sada je to internet mim), a u posebnom slučaju koji se odnosi na obrazovanje, osmislio je onlajn projekat za pisanje koji je pomagao učenicima manjina da ostanu u školi. Sastojao se u nekoj vrsti psihološke vežbe tokom koje bi slobodno asociirali o svojoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti (danas poznat kao samoautorizirajući program).

Oduvek mi je Srednji zapad bio veoma drag, kao i prerijski tipovi koji dođu sa farme (na kojoj su naučili sve o prirodi) ili iz vrlo malog grada. Oni svojeručno prave stvari, dosta vremena provode napolju po rđavom vremenu, često se sami obrazuju i uspevaju da upišu univerzitet uprkos svemu. Nalazim da su oni sasvim drugačiji od svojih prefinjenih ali pomalo destilisanih urbanih kolega kojima je visoko obrazovanje bilo predodređeno, i zbog toga ga često uzimaju zdravo za gotovo, i ne razmišljaju o njemu kao kraju samom po sebi, već jednostavno kao o jednoj od faza u životu koja će im poslužiti da napreduju u karijeri. Ti Zapadnjaci bili su drugačiji: samostvoreni, nekvalifikovani, vični manuelnom radu, dobronamerni prema komšijama i uljudniji od mnogih svojih vršnjaka iz velikih gradova, koji sve više provode živote u zatvorenom, manipulišući simbolima na kompjuterima. Ovaj kauboj psiholog izgleda da je mario za neku misao samo ako bi ona mogla nekome da bude od pomoći.

Sprijeteljili smo se. Kao psihijatra i psihologa koji voli književnost, privukao me je jer je bio kliničar širokog obrazovanja koji ne samo da voli duševne ruske romane, filozofiju i drevnu mitologiju već se prema njima odnosi kao da su njegovo najcenjenije nasleđe.

Ali pored toga obavlja i statističko istraživanje ličnosti sa fokusom na snovima, arhetipovima, istrajnosti sukoba iz detinjstva u odraslost, i ulozi odbrana i racionalizacije u svakodnevnom životu. Bio je izuzetak i po tome što je jedini član Katedre za psihologiju na Univerzitetu u Torontu koji je zadržao kliničku praksu.

Prilikom mojih poseta, naši razgovori počinjali su šalama i smehom. To je bio Piterson iz gradića u zaleđu Alberte – njegove tinejdžerske godine kao da su proizišle iz filma *FUBAR*. Uvek me je dočekivao dobrodošlicom u svom domu. Njegova žena Tami i on pretvorili su kuću u možda najfascinantniji i najšokantniji dom srednje klase koji sam ikada video. Imali su umetnička dela, nekoliko izrezbarenih maski i apstraktne portrete, ali sve je to nadmašivala ogromna zbirka originalnih slika Lenjina i prvih komunista koje je SSSR naručivao od socijalističkih realista. Nedugo posle raspada Sovjetskog Saveza, pošto je najveći deo sveta odahnuo sa olakšanjem, Piterson je počeo da kupuje ovu propagandu za pesme onlajn. Slike koje veličaju revolucionarni sovjetski duh prekrivale su svaki zid, tavanice, čak i kupatilo. Nisu se tamo nalazile zato što je Džordan bio simpatizer totalitarizma, već zato što je želeo da ga podsećaju na ono što je znao da bi i on i svi drugi najradije zaboravili: da su u ime utopije ubijene stotine miliona ljudi.

Trebalo se navići na ovu napola ukletu kuću „ukrašenu” zabludom koja je skoro uništila čovečanstvo. Ali sve je to činila podnošljivim njegova divna i jedinstvena supruga Tami koja je prigrllila i ohrabrivala ovu njegovu neobičnu potrebu da se izrazi! Te slike obezbeđivale su posetiocu prvi uvid u razmere Džordanove zabrinutosti zbog ljudske sposobnosti da čini zlo u ime dobrog, i psihološke misterije samozavaravanja (kako osoba može da se zavarava i da joj to prođe?) – to i nas zanima. Sate i sate proveli smo razgovarajući o nečemu što bih mogao nazvati manjim problemom (manjim zato što je ređi), o ljudskoj sposobnosti da čini zlo zarad zla, o radosti koju neki ljudi osećaju dok uništavaju druge, što je slavno opisao engleski pesnik iz sedamnaestog veka Džon Milton u *Izgubljenom raj*u.

I tako smo časkali i pili čaj u njegovom kuhinjskom podzemlju čije je zidove prekrivala ova čudna umetnička kolekcija, vizuelni pokazatelj njegove iskrene potrage za načinom da iskorači iz jed-

nostavne ideologije, levo ili desno, i da izbegne ponavljanje grešaka iz prošlosti. Posle izvesnog vremena nije uopšte bilo ničeg čudnog u tome što pijemo čaj u kuhinji, razgovaramo o porodičnim problemima i tome šta smo čitali dok nad nama lebde one zloslutne slike. Bilo je to kao da živimo u jednoj prohujaloj epohi, koja još ponegde traje.

U *Mapama značenja*, Džordanovoj prvoj i jedinoj knjizi pre ove, on deli s nama svoje duboke uvide u univerzalne teme svetske mitologije i objašnjava da su sve kulture stvarale priče kako bi nam pomogle da se nosimo sa haosom, i da na kraju mapiramo haos u koji smo bačeni na rođenju; haos je sve što nam je nepoznato i svaka neistražena teritorija koju moramo da pređemo, bilo u spoljašnjem svetu ili u psihi.

Kombinujući evoluciju, neurobiologiju emocije, neke od najboljih delova Junga i Frojda, dosta toga iz velikih radova Ničea, Dostojevskog, Solženjicina, Elijadea, Nojmana, Pijažea, Fraja i Frankla, *Mape značenja*, objavljene pre skoro dve decenije, dokaz su Džordanovog sveobuhvatnog pristupa razumevanju kako ljudska bića i ljudski mozak izlaze na kraj sa arhetipskom situacijom koja nastaje uvek kada u svakodnevnom životu moramo da se suočimo s nečim što ne razumemo. Brilljantnost te knjige sastoji se u tome što je pokazao u kojoj meri je ova situacija ukorenjena u evoluciji, našoj DNK, našim mozgovima i našim najdrevnijim pričama. I on pokazuje da su te priče preživele jer nas i dalje uče kako da se izborimo s nesigurnošću i neizbežnim nepoznatim.

Jedna od mnogih vrlina knjige koju sada čitate sastoji se u tome što predstavlja uvod u *Mape značenja* koje su veoma složeno delo jer je Džordan razrađivao svoj pristup psihologiji dok ju je pisao. Ali to je bilo od suštinske važnosti, jer bez obzira na to koliko se razlikuju naši geni ili životna iskustva, ili na koje sve načine iskustva ometaju naše prilagodljive mozgove, svi moramo da se nosimo s nepoznatim i svi pokušavamo da iz haosa pređemo u red. Upravo zbog toga mnoga pravila u ovoj knjizi, pošto se zasnivaju na *Mapama značenja*, poseduju element univerzalnosti.

Pisanje *Mapa značenja* podstakla je Džordanova očajnička svest, kao tinejdžera koji je odrastao usred hladnog rata, da je najveći deo čovečanstva na ivici da digne planetu u vazduh ne bi li odbra-

nio svoje različite identitete. Osećao je da mora da shvati kako je moguće da ljudi žrtvuju sve za „identitet”, ma šta to bilo. Takođe je osećao da mora shvatiti ideologije koje su dovele totalitarne režime do varijante tog istog ponašanja: ubijanja vlastitih građana. U *Mapama značenja*, i ponovo u ovoj knjizi, jedna od stvari na koju upozorava čitaocima jeste da moraju biti krajnje oprezni kada je reč o ideologiji, bez obzira na to ko je prodaje i s kojim ciljem.

Ideologije su jednostavne ideje prerusene u nauku ili filozofiju, koje navodno objašnjavaju složenost sveta i nude lekove koji će ga učiniti savršenim. Ideologije su ljudi koji se pretvaraju da znaju kako „svet da učine boljim mestom”, a da se prethodno nisu pobrinuli za vlastiti unutrašnji haos. (Ratnički identitet koji im daje ideologija prikriva dotični haos.) To je, razume se, oholost, i jedna od najvažnijih tema ove knjige jeste – „prvo počisti svoju kuću”. Džordan nudi praktičan savet kako to da uradite.

Ideologije su zamene za pravo znanje i uvek su opasne kada dođu na vlast, jer prostodušan *ja-sve-znam* pristup nije pandan složenosti postojanja. Štaviše, kada njihove društvene aparature ne uspeju da polete, ideologije ne krive sebe, već sve koji prozru pojednostavljivanja. Još jedan sjajan profesor Luis Fojer, u svojoj knjizi *Ideologija i ideolozi*, primetio je da ideologije unose novu opremu u same religijske priče za koje tvrde da su ih istisnule, ali iz njih eliminišu narativno i psihološko bogatstvo. Komunizam je pozajmljivao iz priče o deci Izrailjevoj u Egiptu, u kojoj se pominju porobljena klasa, bogati progonitelji, vođa, poput Lenjina koji odlazi u inostranstvo, živi među porobljivačima, potom predvodi porobljene u obećanu zemlju (utopija; diktatura proletarijata).

Da bi razumeo ideologiju, Džordan je mnogo čitao ne samo o sovjetskom gulagu već i o Holokaustu i usponu nacizma. Nikada ranije nisam sreo osobu, rođenog hrišćanina iz svoje generacije, koju je u toj meri mučilo sve ono što se dogodilo Jevrejima u Evropi, i koja je toliko naporno radila na tome da shvati kako je uopšte moglo da dođe do toga. I ja sam to detaljno izučavao. Moj otac preživeo je Aušvic. Moja baka bila je sredovečna žena kada se našla licem u lice sa dr Jozefom Mengeleom, nacističkim lekarom koji je sprovodio neverovatno okrutne eksperimente na svojim žrtvama. Preživela je Aušvic zahvaljujući tome što je odbila njegovo naređenje da se

pridruži starima, sedima i slabima i umesto toga skliznula među mlađe ljude. Drugi put je izbegla gasnu komoru tako što je trampila hranu za boju za kosu kako ne bi bila ubijena jer izgleda staro. Moj deda, njen muž, preživeo je Mauthauzen, ali se zadavio prvim zalagajem čvrste hrane koji je dobio dan pre oslobođenja. Pričam vam ovo zato što su Džordana, dosta godina pošto smo se sprijateljili, levičarski ekstremisti optuživali da je desničarski fanatik kada bi se zalagao za klasični liberalni stav u vezi sa slobodom govora.

Dozvolite da kažem s najvećom mogućom skromnošću da oni koji su ga optuživali jednostavno nisu uradili dubinsku analizu, i to u najboljem slučaju. Ja jesam; kada je istorijat nečije porodice sličan mome, taj razvije ne samo radar već i podvodni sonar za desničarski fanatizam; ali još važnije je što nauči da prepozna vrstu ljudi koja razume stvari, poseduje oruđe, dobru volju i hrabrost da se bori protiv toga, a Džordan Piterson je *takva* osoba.

Moje nezadovoljstvo pokušajima modernih političkih nauka da shvate uspon nacizma, totalitarizma i predrasuda predstavljalo je najznačajniji faktor u odluci da izučavanje političkih nauka dopunim proučavanjem nesvesnog, projekcijama, psihoanalizom, regresivnim potencijalom grupne psihologije, psihijatrijom i izučavanjem mozga. Džordan se ispisao s političkih nauka iz sličnih razloga. I pored tih važnih paralelnih interesovanja, nismo se uvek slagali u vezi s „odgovorima” (hvala Bogu), ali smo se gotovo uvek slagali kada je reč o pitanjima.

Naše prijateljstvo nije bilo obeleženo samo pesimizmom. Imao sam običaj da prisustvujem predavanjima kolega na univerzitetu, pa sam tako posećivao i njegova, koja su uvek bila dupke puna, i video sam ono što sada milioni vide onlajn: briljantnog i često sjajnog govornika koji je imao najbolje solaze poput kakvog džezera; povremeno je podsećao na vatrenog prerijskog propovednika (ne u pogledu preobražaja, već po strasti i sposobnosti da priča priče koje prenose životne uloge koje idu uz verovanje ili neverovanje u razne ideje). Potom bi se s istom lakoćom i briljantno prebacio na sistematski rezime niza naučnih studija. Bio je pravi majstor da pomogne studentima da više razmišljaju i ozbiljnije shvate kako sebe, tako i svoju budućnost. Učio ih je da poštuju mnoge od najvećih ikada napisanih knjiga. Služio se slikovitim primerima iz kliničke

prakse, umeo je (na odgovarajući način) da otkrije neke stvari o sebi, čak i vlastitu ranjivost, i na neverovatan način povezivao je evoluciju, mozak i religijske priče. U svetu u kome se učenicima predaje da su evolucija i religija nepomirljive suprotnosti (mislioci kao Ričard Dokins), Džordan je svojim studentima pokazivao kako upravo evolucija pomaže da se objasni duboka psihološka privlačnost i mudrost mnogih drevnih priča, od Gilgameša do Budinog života, egipatske mitologije i Biblije. Pokazao je, na primer, kako priče o dobrovoljnom putovanju u nepoznato – junakova potraga – odslikavaju univerzalne zadatke zahvaljujući kojima se mozak razvio. Poštovao je priče, nije bio redukcionista i nikada nije tvrdio da je iscrpeo njihovu mudrost. Ako je razgovarao o temama kao što su, na primer, predrasude ili njeni emocionalni rođaci strah i gađenje, ili razlike između polova, bio je u stanju da pokaže kako su se ta svojstva razvila i zašto su preživela.

Više od svega, upozoravao je svoje studente na teme o kojima se retko diskutovalo na univerzitetu, kao što je jednostavna činjenica da su svi drevni, od Bude do autora Biblije, znali ono što svaki blago isluženi odrasli zna, da je život patnja. Ako patite vi ili neko vama blizak, to je tužno. Ali avaj, to nije ništa posebno. Ne patimo samo zato što su „političari glupi”, ili „sistem korumpiran”, ili zato što vi i ja, kao i gotovo svi drugi, možemo *s punim pravom* da kažemo za sebe da smo na ovaj ili onaj način žrtve nečega ili nekoga. Upravo zbog toga što smo rođeni kao ljudska bića, garantovana nam je poprilična doza patnje. I velike su šanse da ćete ako ne patite u ovom trenutku, vi ili neko koga volite, patiti u narednih pet godina, osim ako nemate ludu sreću. Teško je odgajati decu, teško je na radnom mestu, teško je starenje, teški su bolest i smrt, i Džordan je naglašavao da će sve to biti samo još teže ako ste sasvim sami, ako nemate nekoga ko vas voli, ako niste stekli mudrost ili niste upućeni u psihološke uvide najvećih psihologa. Nije plašio studente; zapravo, smatrali su da njegova iskrenost uklanjanja sumnje i strahove, jer je u dubinama svojih psiha većina njih znala da je ono što govori tačno, iako nikada nije postojao forum na kome se o tome diskutovalo – možda zato što su se odrasli u svojim životima zavaravali da će na neki volšeban način zaštititi decu ako ne pričaju o patnji.

Na ovom mestu ispričao bih mit o junaku, temi koju je istraživao iz ugla psihoanalize Oto Rank koji je primetio, sledeći Frojda, da su mitovi o junacima slični u mnogim kulturama. Tom temom su se, između ostalih, bavili Karl Jung, Džozef Kembel i Erih Nojman. Dok je Frojd dosta doprineo objašnjenju neuroza usredsređujući se, između ostalog, na razumevanje onoga što bismo mogli nazvati priča o propalom junaku (kao što je mit o Edipu), Džordan se usredsređivao na junake pobednike. U svim tim pobedničkim pričama, junak mora da ode u nepoznato, na neistraženu teritoriju i da izađe na kraj s novim velikim izazovom i ozbiljnim rizicima. Tokom tog procesa, jedan deo njega mora da umre ili mora da ga se odrekne kako bi mogao ponovo da se rodi i ispuni izazov. To zahteva hrabrost, nešto o čemu se retko raspravlja na časovima psihologije ili u udžbenicima. Za vreme njegovog nedavnog zalaganja za slobodu govora i protiv onoga što ja nazivam „isforsiran govor” (zato što se odnosi na Vladu koja primorava građane da glasno izlažu političke stavove), uloji su bili veoma visoki; mogao je mnogo da izgubi, i on je to znao. Pa ipak, video sam da je (i Tami, kad smo već kod toga), ne samo pokazao neviđenu hrabrost već je nastavio da živi pridržavajući se mnogih pravila iz ove knjige, od kojih neka znaju da budu i te kako zahtevna.

Pratio sam njegov razvoj od izuzetne osobe kakva je bio u nekoj ko je još sposobniji i uvereniji – dok je živio po ovim pravilima. Zapravo ga je pisanje ove knjige, i razvijanje ovih pravila, navelo da zauzme stav protiv prinudnog ili isforsiranog govora. Upravo zbog toga je, za vreme tih događaja, počeo da iznosi neke svoje misli o životu i ova pravila na internetu. Posle više od sto miliona pregleda na „Jutjubu”, znamo da su pogodile cilj.

Imajući u vidu našu averziju prema pravilima, kako objašnjavamo izuzetan odziv na njegova predavanja u kojima daje pravila? U Džordanovom slučaju je, razume se, u pitanju njegova harizma i retka spremnost da se založi za neki princip. Upravo to mu je u početku obezbedilo veliku onlajn popularnost; pregledi njegovih prvih izjava na „Jutjubu” ubrzo su dostigli broj od nekoliko stotina hiljada. Ali ljudi su nastavili da ga slušaju jer se ono o čemu je govorio odnosilo na njihove duboke i neizgovorene potrebe. A razlog tome je što uporedo sa željom da se oslobodimo pravila, svi mi tragamo za strukturom.

Postoji dobar razlog zašto je glad mladih ljudi za pravilima, ili bar vođstvom, danas veća. Oni koji su postali punoletni negde oko dvehiljadite proživljavaju, bar na Zapadu, jedinstvenu istorijsku situaciju. Verujem da su oni prva generacija koja je simultano morala da savlada dve naizgled kontradiktorne ideje o moralu kako u školama, tako i na koledžima i univerzitetima, a predavali su ih mnogi predstavnici moje generacije. Ta kontradikcija ih je povremeno dezorijentisala i činila nesigurnima, ostavljala ih je bez vođstva i, što je još tragičnije, lišavala ih je bogatstva za koje nisu ni znali da postoji.

Prva ideja ili učenje glasi da je moralnost relativna stvar, u najboljem slučaju lična „procena vrednosti”. *Relativna* znači da ne postoji apsolutno ispravno ili pogrešno u bilo čemu; umesto toga, moralnost i pravila koja se vezuju za nju samo su stvar ličnog mišljenja ili slučajnosti, „u odnosu na” određeni okvir ili „povezano sa” određenim okvirom, kao što su nečija etnička pripadnost, vaspitanje, kultura ili istorijski trenutak u kome je neko rođen. To nije ništa drugo do stvar rođenja. Prema tom argumentu (sada verovanju), istorija uči da religije, plemena, nacije i etničke grupe nastoje da se ne slažu u vezi sa osnovnim stvarima i da je oduvek bilo tako. Postmodernistička levica dodatno tvrdi da moralnost jedne grupe nije *ništa drugo do* njen pokušaj da iskaže moć nad drugom grupom. Tako da je ljudski – kada postane očigledno koliko su proizvoljne „moralne vrednosti” vas i vašeg društva – pokazati toleranciju prema ljudima koji misle drugačije i koji dolaze iz drugačijih okruženja. To isticanje tolerancije važno je u tolikoj meri da je za većinu ljudi jedan od najgorih karakternih nedostataka koji neka osoba može da ima „prevelika kritička nastrojenost”^{*}. A pošto ne razlikujemo

^{*} Neki pogrešno tvrde da je Frojd (koji se često pominje na ovim stranicama) doprineo našoj sadašnjoj čežnji za kulturom, školama i institucijama koje „nisu suviše kritički nastrojene”. Tačno je da je on preporučivao da psihoanalitičari, kada slušaju svoje pacijente na terapiji, budu tolerantni, saosećajni i da ne izriču kritičke i moralističke osude. Ali to je bilo zarad ekspresnog pomaganja pacijentima da se osećaju udobno kada su potpuno iskreni i da ne umanjuju svoje probleme. Time se ohrabivala samorefleksija i to im je omogućavalo da istraže osećanja, želje, pa čak i sramne antidruštvene porive koje odbijaju da priznaju. To im je takode – i to je predstavljalo majstorski potez – dozvoljavalo da otkriju vlastitu nesvesnu svest (i njene osude), i neprijatnu samokritiku svojih „grešaka”, i sopstvenu nesvesnu krivicu koju su uglavnom krili od sebe samih, ali koja

dobro od lošeg, ili ne znamo šta je dobro, onda je *nešto najneprikladnije što odrasla osoba može da uradi to da deli savete mladima o tome kako da žive.*

I tako je jedna generacija odrasla neupoznata sa onim što se nekada pogodno nazivalo „praktična mudrost” kojom su se rukovodile prethodne generacije. Milenijalci kojima je često govoreno da su dobili najbolje obrazovanje koje se igde može dobiti, zapravo su pretrpeli oblik ozbiljnog intelektualnog i moralnog zanemarivanja. Relativisti iz moje i Džordanove generacije, od kojih su mnogi postali njihovi profesori, odabrali su da devalviraju hiljade godina ljudskog znanja o tome kako steći vrlinu, odbacivši je kao nešto što je prošlo, nešto što „nije relevantno” ili je čak „represivno”. Bili su toliko uspešni da je sama reč „vrlina” dobila prizvuk zastarelosti, a onaj ko je koristi deluje anahrono moralistički i samopravednički.

Proučavanje vrline nije potpuno isto što i proučavanje morala (ispravno i pogrešno, dobro i zlo). Aristotel je jednostavno definisao vrline kao načine ponašanja koji su najkorisniji za sreću u životu. Porok se definiše kao način ponašanja koji najmanje doprinosi sreći. On je primetio da vrline uvek teže ravnoteži i izbegavaju ekstreme poroka. Aristotel je proučavao vrline i poroke u svojoj *Nikomahovoj etici*. To je knjiga zasnovana na iskustvu i posmatranju, ne pretpostavci o vrsti sreće koju ljudska bića mogu da dožive. Gajenje *mišljenja* o razlici između vrline i poroka početak je mudrosti, nešto što nikada ne može da zastari.

U suprotnosti s tim, naš moderni relativizam kreće od tvrdnje da je nemoguće izneti mišljenje o tome kako treba živeti, jer ne postoji *istinsko* dobro, niti *istinska* vrlina (jer su i one relativne). Tako da je „tolerancija” najbliža „vrlini” u relativizmu. Samo će tolerancija obezbediti društvenu koheziju između različitih grupa i spasti nas

je često predstavljala osnovu njihovog niskog samopoštovanja, depresije i anksioznosti. Ako išta, Frojd je pokazao da smo i nemoralniji i moralniji nego što smo toga svesni. Ova vrsta „nekritičke nastrojenosti” u *terapiji*, predstavlja moćnu i oslobađajuću tehniku ili taktiku – idealan stav kada želite bolje da shvatite sebe. Ali Frojd nikada nije rekao (kao što to govore neki koji bi želeli da celokupna kultura postane jedna ogromna grupna terapijska seansa) da čovek može da proživi *ceo život* i da *nikada* ne kaže šta misli, ili bez moralnosti. Zapravo, ono što je želeo da kaže u *Nelagodnosti u kulturi* jeste da civilizacija nastaje samo onda kada postoje neka ograničavajuća pravila i moral.

da ne naudimo jedni drugima. Zbog toga ljudi na „Fejsbuku” i ostalim društvenim mrežama nabrajaju svoje vrline i sve obaveštavaju o tome koliko su tolerantni, otvoreni i saosećajni, i potom čekaju da se lajkovi gomilaju. (Ostavimo po strani to da govoriti ljudima da ste puni vrlina samo po sebi nije vrlina, već samoreklama. Signalizacija vrline nije vrlina, to je, sasvim moguće, naš najčešći porok.)

Netolerancija prema pogledima drugih (bez obzira na to koliko su neupućeni ili nesuvisli) nije samo pogrešna; u svetu u kome ne postoji ispravno i pogrešno, to je još gore: to je znak da ste neprijatno priprosti ili možda čak opasni.

Ali ispostavlja se da mnogi ljudi nisu u stanju da tolerišu vakuum – kaos – koji je nerazdvojiv deo života, ali postaje još gori zbog ovog moralnog relativizma; oni ne mogu da žive bez moralnog kompasa, bez ideala ka kome teže u životu. (Za relativiste ideali predstavljaju vrednosti i, kao sve vrednosti, samo su „relativni” i teško da je za njih vredno žrtvovati se.) I tako, uporedo s relativizmom, nailazimo na širenje nihilizma i očajanja, i suprotnost moralnom relativizmu: slepu uverenost koju nude ideologije koje tvrde da imaju odgovor na sve.

Stižemo do drugog učenja kojim su bombardovani milenijalci. Prijave se za kurs humanistike u želji da proučavaju najveće knjige ikada napisane. Ali ne daju im knjige; umesto njih dobijaju ideološke napade zasnovane na nekim zapanjujućim pojednostavljenjima. Tamo gde je relativista krajnje nesiguran, sa ideologom stvari stoje sasvim drugačije. On ili ona hiperrasuđuju i kritički je raspoložen/a, uvek zna šta nije u redu s drugima i šta treba preduzeti u vezi s tim. Ponekad se čini da su jedino oni koji imaju najmanje da ponude voljni da pruže savet u relativističkom društvu.

Moderni moralni relativizam ima mnoge izvore. Kada smo se mi na Zapadu bolje upoznali sa istorijom, shvatili smo da su se moralni propisi razlikovali od epohe do epohe. Putujući morima i istražujući zemaljsku kuglu, učili smo o dalekim plemenima na različitim kontinentima čiji su različiti moralni kodeksi imali smisla u odnosu na njihova društva ili u okviru tih društava. I nauka je odigrala ulogu svojim napadima na religijske poglede na svet, i na taj način podrivala je religijske osnove za etiku i pravila. Materijalističke društvene nauke posredno iznose da bismo mogli izdeliti svet na činjenice

(koje svi mogu da vide, objektivne i „prave”) i vrednosti (koje su subjektivne i lične). Tada bismo u prvom redu mogli da se složimo u pogledu činjenica i da možda jednog dana razvijemo naučni etički kodeks (koji tek treba da stigne). Štaviše, nagoveštavajući da su vrednosti manje stvarne od činjenica, nauka je na još jedan način išla naruku moralnom relativizmu, jer je tretirala „vrednost” kao sekundarnu. (Ali ideja da lako možemo razdvojiti činjenice i vrednosti bila je i ostaje naivna; nečija vrednost u izvesnoj meri određuje na šta će dotična osoba obratiti pažnju, a to će se smatrati činjenicom.)

Za ideju da različita društva imaju različita pravila i moral znalo se i u drevnom svetu, i zanimljivo je uporediti njegov odgovor s modernim (relativizam, nihilizam i ideologija). Kada su drevni Grci stigli do Indije i drugih mesta, otkrili su da se pravila, moral i običaji razlikuju od jednog do drugog mesta i videli su da objašnjenje onoga što je ispravno i pogrešno često vodi poreklo od nekog pretka koji je za njih bio autoritet. Odgovor Grka nije bilo očajanje, već novi izum: filozofija.

Reagujući na nesigurnost koju je donela svest o tim sukobljenim moralnim kodeksima, Sokrat nije odlučio da postane nihilista, relativista ili ideolog, već da posveti život potrazi za mudrošću koja bi mogla da rasuđuje o tim razlikama, to jest, pomogao je da se izmisli filozofija. Proveo je život postavljajući zbunjujuća, fundamentalna pitanja, kao što su „Šta je vrlina?” i „Kako čovek može da proživi dobar život?” i „Šta je pravda?” i razmatrao je različite pristupe, pitajući se koji deluje najkoherentnije i najviše u skladu s ljudskom prirodom. To je vrsta pitanja za koju mislim da oživljava ovu knjigu.

Drevne narode nije paralisalo otkriće da različiti narodi imaju različite ideje o razumnom življenju; to je produbilo njihovo razumevanje humanosti i dovelo do nekih najubedljivijih razgovora koje su ljudska bića ikada vodila o tome kako bi se život mogao živeti.

To važi i za Aristotela. Umesto da je očajavao zbog ovih razlika u moralnim kodeksima, Aristotel je tvrdio da, iako se specifična pravila, zakoni i običaji razlikuju od jednog do drugog mesta, ono što se ne razlikuje jeste to da je u prirodi ljudskih bića na svim tim mestima da stvaraju pravila, zakone i običaje. Rečeno modernim terminima, čini se da su sva ljudska bića, zahvaljujući nekoj vrsti biološkog doprinosa, u toj meri zaokupljena moralnošću da stvara-

mo zakone i pravila ma gde se nalazili. Ideja da ljudski život može biti oslobođen moralnih briga je fantazija.

Mi smo generatori pravila. Imajući u vidu da smo moralne životinje, kako onda na nas utiče pojednostavljeni moderni relativizam? On dovodi do toga da sputavamo sebe pretvarajući se da smo nešto što nismo. To je maska, ali čudna maska, jer uglavnom zavarava onoga ko je nosi. *Izzzgreeebiiiteee* ključem „mercedes” najpametnijeg postmodernog relativističkog profesora i videćete kako brzo će spasti maska relativizma (sa svojim zavaravanjem da ne može postojati ni ispravno ni pogrešno), kao i ogrtač radikalne tolerancije.

Pošto još nemamo etiku zasnovanu na modernoj nauci, Džordan ne pokušava da krene iz početka prilikom razvijanja svojih pravila. On ne odbacuje hiljade godina mudrosti kao puko sujeverje i ne ignoriše naša najveća moralna dostignuća. Daleko je bolje uklopiti najbolje od onoga što sada učimo s knjigama koje su ljudska bića smatrala podesnim da budu sačuvane tokom milenijuma, i s pričama koje su preživele uprkos svim nastojanjima vremena da budu izbrisane.

Piterson čini ono što su razumni vodiči oduvek radili: ne tvrdi da ljudska mudrost počinje s njim, već se prvo okreće svojim vodičima. I mada su teme u ovoj knjizi veoma ozbiljne, Džordan se često sjajno zabavlja govoreći o njima opušteno, o čemu svedoče i naslovi poglavlja. On ne tvrdi da je iscrpan, i ponekad se poglavlja sastoje od rasprava širokog spektra o našoj psihologiji kako je on shvata.

Zašto onda ovu knjigu ne bismo nazvali „smernice”, što je mnogo opušteniji, pristupačniji izraz koji ne zvuči tako kruto kao „pravila”?

Zato što su to zaista pravila. A najvažnije pravilo je da morate preuzeti odgovornost za svoj život. Tačka.

Čovek bi mogao pomisliti da će se generacija koja je unedogled slušala od svojih nastavnika naklonjenijih ideologiji o pravima, pravima, pravima koja im pripadaju, pobuniti kada im se kaže da će im biti bolje ako se usredsrede umesto da preuzimaju odgovornost. Pa ipak, u toj generaciji u kojoj su mnoge podigli hiperzaštitnički roditelji u malim porodicama, na travnatim igralištima, a potom su obrazovani na univerzitetima sa „sigurnim prostorima” na kojima ne moraju da slušaju stvari koje ne žele – na kojima ih uče da imaju averziju prema riziku – sada postoje milioni koji osećaju da su osa-

kaćeni ovim potcenjivanjem njihove potencijalne otpornosti i koji su prigrlili Džordanovu poruku da svaki pojedinac na kraju mora da preuzme odgovornost. Ako neko želi da živi ispunjenim životom, prvo mora da pomete svoju kuću i samo onda može razumno da stremi preuzimanju većih odgovornosti. Razmere ove reakcije često su nas obojicu dovodile na ivicu suza.

Ponekad su pravila veoma zahtevna. Traže od vas da se odlučite na postupni proces koji će vas s vremenom rastegnuti do novih granica. To zahteva, kao što rekoh, zalaženje u nepoznato. Protezanje izvan granica svoje trenutne suštine zahteva pažljivo biranje i potom traženje ideala; ideala koji su tamo gore, iznad vas, koji su superiorni u odnosu na vas – i za koje ne možete uvek biti sigurni da ćete ih dosegnuti.

Ali ako nije izvesno da su naši ideali dostižni, zašto se uopšte trudimo da ih dostignemo na prvom mestu? Zato što ako ne posegnete za njima, izvesno je da nikada nećete osećati da vaš život nešto znači.

I možda zato, ma koliko to neobično i čudno zvučalo, svi mi u najdubljim delovima naše psihe želimo da budemo procenjeni.

Dr Norman Dojdz, doktor medicine,
autor knjige *Prilagodljivi mozak*